

Povijesni prilozi, god. 36, br. 52 (214 str.) – br. 53 (213 str.), Zagreb 2017.

Hrvatski institut za povijest redovno svake godine izdaje dva broja časopisa Povijesni prilozi. Broj 52 sadrži šest izvornih znanstvenih radova i jedan pregledni rad, dok broj 53 ima dvostruku ulogu, jer je posvećen preminulom povjesničaru Dubravku Lovrenoviću te donosi radove s tematske sesije *History of School System and Education*, održane u sklopu 5. Kongresa hrvatskih povjesničara (Zadar, 5.-8. listopada 2016.). Stoga broj ima dva znanstvena rada slobodne teme, uvodnik na temu povijesti obrazovanja, poslije kojeg slijede četiri tematski povezana znanstvena rada. Slijedeći uobičajenu strukturu, oba broja pred kraj donose prikaze časopisa, knjiga i zbornika radova.

Prvi časopis otvara istraživanje odnosa između Apostolske Stolice i ugarskog kralja Matijaša Korvina tijekom šezdesetih i sedamdesetih godina 14. stoljeća. Autor Antonin Kalous u članku *King Matthias Corvinus and the Papacy in Early 1472: Miklós Nyújtódi Székely in Rome* (7-25) predstavlja dosad nepoznate izvore koji, kroz djelovanje Korvinovog predstavnika na Kuriji, oslikavaju kraljevo shvaćanje političke situacije u srednjoj Europi i pridonose daljnjem proučavanju papinsko-ugarskih odnosa.

Anđelko Vlašić u radu *Obitelj Zrinski u Putopisu Evlije Čelebija i usporedba s neosmanskim izvorima* (29-51) analizira neiskorišteno novo izdanje rada Čelebije u kojem se donose neki dosad nepoznati podaci o djelovanju istaknutih članova obitelji Zrinskih te odnosi obitelji s Osmanlijama tijekom druge polovice 17. stoljeća.

U radu *Faust Vrančić (1551. – 1617.) i intelektualna kultura njegova doba* (53-66), Zrinka Blažević objašnjava djelovanje i značaj ovog hrvatskog humanističkog erudita. Autorica ispituje Vrančićevu ulogu i doprinos te ga smješta u kontekst kasnohumanističke intelektualne kulture na granici Sredozemlja i Srednje Europe.

Kroz analizu literature te vizitacijskih zapisnika i matičnih knjiga, u radu *Vjersko i društveno ozračje Žminjšine u prvoj polovici 18. stoljeća* (69-99) Elvis Orbančić donosi opis djelovanja crkvenih struktura na razini kaptola i župe Žmin (Porečka biskupija) te podatke o vjerskoj praksi, društvenoj realnosti i pobožnosti te male župe tijekom 18. stoljeća.

Uloga Roberta Suttona u sazivanju i radu mirovnoga Kongresa u Požarevcu 1718. godine (103-119) je zajednički rad povjesničara Marije Kocić i Nikole Samardžića. Autori su na temelju neobjavljenih izvještaja britanskog diplomata Roberta Suttona analizirali Suttonovu ulogu kao posrednika u mirovnim pregovorima između Austrije i Osmanskog Carstva, čija uloga u miru predstavlja potvrdu nove uloge Velike Britanije u međunarodnim odnosima.

Slijedeći rad *Prirodno kretanje stanovništva župe Desne-Rujnica u prvoj polovici 19. stoljeća* (123-149), autorice Maje Šunjić, prikazuje na temelju matičnih knjiga prirodno kretanje stanovništva župe Desne-Rujnica, koja se nalazila na desnoj obali rijeke Neretve. Autorica povezuje kako je dinamika povećanog ili smanjenog broja vjenčanja i rođenja ovisila o poslovno-vjerskom iskustvu, poput uloge vjerskih normi tokom blagdana te sezonskih radova na polju.

Luka Šešo sa svojim radom *Za osvetu, požudu i krađu. Magijske radnje stanovnika Istre 19. stoljeća kao odraz nepovoljnoga socioekonomskog stanja* (156-176) zatvara 52. broj Povijesnih priloga. Na temelju rukopisa Stjepana Žiže *Običaji hrvatskog naroda Istre* te rukopisa *Narodni život Hrvata i Slovenaca u Istri* Josipa Ptašinskoga autor analizira pojavu običaja vezanih za magiju te ih povezuje sa tadašnjom društveno-gospodarskom situacijom u Istri.

Slijedeći broj *Povijesnih priloga* započinje radom Marije Karbić i Brune Škrebline o utjecaju žena u srednjovjekovnom gradu pod naslovom *Prikrivena moć. Uloga pripadnica gradske elite*

u političkom, društvenom i gospodarskom životu zagrebačkoga Gradeca (7-28). Premda nisu mogle izravno sudjelovati u političkom životu grada, autori su kroz rad pokazali kako su žene kroz ravnopravnu ulogu u gospodarstvu i trgovini utjecale na oblikovanje urbanog društva.

Zlatko Kudelić u radu *Statuta Confiniariorum Varasdinensium iz 1732. godine: latinski i kajkavski tekst* (29-73) proučava tekst Vlaških statuta iz 1732. te utvrđuje razlike i sličnosti sa statutom izdanim 1630. godine. Novom dokumentu svrha je bila redefinirati obaveze i prava graničara Varaždinskog generalata, što je bila posljedica dugog razdoblja društvenih i vjerskih nemira tijekom prve polovice 18. stoljeća. Također, u drugom dijelu rada donose se transkripcije latinskog i kajkavskog teksta.

Uvodnik *Thematic Strand on the History of Education in Croatia* (77-79) autorice Vlaste Švoger najavljuje sljedeća četiri rada na engleskom jeziku, obuhvaćenih unutar zajedničke teme o povijesti razvoja obrazovanja. Temeljna ideja iz ovih radova je rasvijetliti prošlost manje poznatih ili zanemarenih epizoda iz razvoja hrvatskog obrazovnog sustava te ih predstaviti kao sastavni dio kulturnog, intelektualnog i političkog razvoja hrvatske povijest.

Prvi rad u ovom nizu čini doprinos Ivane Horbec naslovljen *The 'Quiet Force': The Role of Legal Education in the Disciplining of the Hungarian and Croatian Nobility in the 1760s* (81-107). Autorica se koncentrira na habsburšku obrazovnu politiku prema hrvatskim i ugarskim plemićima koja je za cilj imala ideološko-političko obrazovanje, s naglaskom na potvrđivanje tadašnjih društveno-političkih struktura monarhije i isticanje važnost javnog dobra, napretka i odanosti dinastiji.

Sljedeći rad *The Upbringing of Competent and Patriotic Officers: Military Education at the Theresian Military Academy in Wiener Neustadt (1752-1805)* (109-132), autorice Teodore Shek Brnardić, prikazuje kako je vojno obrazovanje habsburških vojnih časnika na vojnoj akademiji u Bečkom Novom Mjestu bilo u službi treniranja patriotskih i efikasnih časnika u službi države. Tijekom druge polovice 18. stoljeća habsburški vladari su uveli niz reformi koje su imale za cilj reformirati obrazovanje časnika i naglasiti nadnacionalni karakter monarhije i usaditi vjernost u vodećem sloju habsburške vojske.

Milan Vrbanus je u radu *Resistance, Conflicts and Contributions to Organising Education in Slavonia in the 18th and the First Decades of the 19th Century* (132-162) prikazao proces izgradnje osnovnih škola u slavonskom dijelu pečujске i bosansko-srijemske dijeceze. Rad se temelji na istraživanju arhivskih materijala crkvenog i lokalno-svjetovnog porijekla, te prikazuje pozitivne i negativne aspekte u razvoju obrazovanja, poput doprinosa plemstva, župnika i franjevac izgradnji mreže škola, te lokalnih otpora i sukoba uspostavi novih škola.

Temu razvoja obrazovanja zatvara rad Vlaste Švoger *The 1848 – 1849 Revolutionary Turmoil – Incentive for Changes in Croatia's Education System* (163-185). Autorica je prikazala kako je Proljeće naroda utjecalo na stvaranje povoljne društveno-političke situacije za uvođenje političkih i građanskih prava i sloboda, s posebnim naglaskom na slobodu izražavanja te potrebu za modernizacijom obrazovanja. U radu se pobliže analiziraju napor obrazovnog odjela unutar Banskog vijeća, koji rezultiraju uvođenjem hrvatskog kao službenog u školama Banske Hrvatske, te ulozi tadašnjih medija koji su služili kao platforma za nastavnike i znanstvenike za rasprave o problemima i perspektivama hrvatskog školskog sustava.

Broj zaključuje Dženan Dautović s nekrologom (213) posvećenog prerano preminulom Dubravku Lovrenoviću (1956.-2017.).

Na kraju je potrebno istaknuti veliku važnost radova objavljenih u *Povijesnim prilogima*, kako za usavršavanje znanstvene discipline kroz primjenu novih metodoloških pristupa, tako

i za proučavanje razvoja položaja žena, ulogu Crkve, vjerske prakse i obitelji u svakodnevnom životu, te ulogu vladajuće ideologije i politike u razvoju i reformi obrazovanja.

Mišo Petrović

Historijski zbornik, sv. 70, br. 1 (351. str.) – br. 2 (293 str.), Zagreb 2017.

U 2017. godini Društvo za hrvatsku povjesnicu objavilo je sedamdeseti svezak časopisa *Historijski zbornik*. Po već sada ustaljenom obrascu, on je podijeljen u dva broja, čiji će sadržaj biti prikazan u nastavku teksta. Prvi broj ovog sveska sadrži četiri izvorna znanstvena članka, dva pregledna rada, "uvodnik" V. kongresa hrvatskih povjesničara 2016., tri izlaganja sa skupa, dva nekrologa te recenzije i prikaze.

Broj otvara članak zadarskog kolege Antuna Nekića naslovljen *Društvene mreže i uspon oligarha: primjer Babonića (od 1270-tih do 1320-tih)* (1-34). Prateći slabljenje kraljevske moći i autoriteta na području srednjovjekovne Slavonije, autor oslikava promjene, narav i razvoj moći Babonića kroz navedeni vremenski period. Fokalnom točkom rada nameće se pitanje "patronatsko – klijentističkih mreža" i njihove uloge u usponu Babonića kao oligarha. Tekst prati razvoj i promjene unutar njihovih društvenih odnosa i mreža, kako na vertikalnoj, tako i na horizontalnoj razini. Fenomeni poput *societas*, *zatvoreni sustav službe* i *multigeneracijska služba* sagledani su u političkom, društvenom i historiografskom kontekstu (npr. u odnosu na sustav *familiaritas*). Konačno, prikazani sustav mreža i odnosa demonstriran je na primjeru cistercijske opatije u Topuskom. Ovaj rad predstavlja doprinos ne samo za bolje razumijevanje uspona Babonića već i kao izvrstan komparativni model i doprinos rastućem korpusu tekstova o hrvatskoj aristokraciji općenito.

Nakon jedinog predmodernog doprinosa, kronološki poredani broj se nastavlja tekстом *Modernizacija i nacionalna politika u djelima pionira statistike u Banskoj Hrvatskoj* (35-60), autora Nikole Tomašegovića. Glavna premisa rada počiva na ideji o povezanosti razvoja statistike s procesom izgradnje nacionalne države i razvoja nacionalnog identiteta. Prateći radove hrvatskih autora Petra Matkovića, Milovana Zoričića i Frana Vrbanića u periodu između 1850. i 1890. godine, autor naglašava dvojakosti razvoja statistike na periferiji Carstva, ali i Europe. Tako se ona razvijala suprotstavljajući se nastojanjima centra, izraženima kroz neoapsolutizam, ali se ujedno i oslanjajući na njega kroz uočene modernističke ideje.

Odrasom Matoševog političkog svjetonazora u njegovom opusu dotiče se Ivan Bačmaga u *Matošev pogled preko Drave. Kako je Antun Gustav Matoš vidio Ugarsku, Mađare i mađarsko-hrvatske odnose* (61-86). Ideju kako književno stvaralaštvo vrijedi sagledati unutar političkog konteksta vremena u kojemu je stvarano, pokazuje ovaj rad. On potvrđuje premisu o Matoševim naglašeno protumađarskim stavovima. Vidljivo je kako razina nezadovoljstva, prezira i pogrdnosti varira – od pragmatičnog i odmjerjenog duha "objektivnog novinarstva" pa do "čvrstog antinagodbjenjačkog" stava. Usprkos čestim domišljanjima o inferiornosti i nepripadnosti Mađara europskim kulturnim krugovima, autor ispravno zaključuje kako nipošto ne valja riskirati anakronost sagledavajući Matošev opus unutar suvremenih političkih i društvenih kategorija.